Cracoviae s.a.

ż Kropka nad z nazywa się Przyciſkl nad tą tylko Spółgłoſką kładzie się, bo się wymáwiá przyciſkaiąc zęby np. *iuż*

„ Znaczki cudzich ſłów włożonych.

(a) Albo * gwiazdeczka, albo ✝ krzyżyk, nazywá się *odſyłacz*, bo odſyła czytaiących, aby przeczytáły co ieſt położono ná dole albo na boku, karty.

ZDÁNIÁ

Wyięte tak z Biblii, iako i Náuczycielôw Kościoła świętégo.

Słucháy rady, a obiéray ćwiczéniá, abyś był Mądry.

Który niénáwidzi upominániá, głupi ieſt.

Właściwość krnąbrnégo, niewſtydzić się i przeciwiáć się bez wſtydnié kiedy go upomináią.

Zły nié lubi tégo, który go upominá, ani z Mądremi przeſtáie:

Głupi wielce ſobie wáży to, co czyni, a Mądry ſłucha rady *w Przyſł: Salom. w Rozdziale* 27.

Słuchay rady, abyś przy końcu życiá twégo nié ięczał, i niéżałowáł niékarności twoiéy, i nié mówił: Zacożem ia niéprzyymowáł karności? czémużém chętnie

nié

ELEMENTA PUERILIS INSTITUTIONIS

PLURIBUS IN LOCIS
REFORMATA
PIISQUE
ORATIONIBUS
AC
DOCTRINA
CHRISTIANA
RECENTER AUCTA
&
REIMPRESSA

CRACOVIÆ
Typis JOANNI MAY.

Litery Większe Łacińskie

ABCDEFGHIK
LMNOPQRSTU
VWXYZ

Litery Mnieysze Polskie

A Ą B C D E Ę F G H I K L Ł M N O
P Q R S T U V W X Y Z

A á a b c ć d e ę f g h i k l ł m n ń o
p q q́ r s ś t u v ẃ x ý z ż ź.

Vocales. á e i o u & y *Græcum*

Dyphtongi. æ œ e u e i y i.

Consonantes. b c d f g h k l m n p q r ſ t
w x z.
h *Aspiratio est*

Litery Większe Podręczne

A Ą B C D E F G H I K L M N O P Q R S T
U V W X Y Z.

Litery Mnieysze Podręczne

A a á b c ć d e ę f g h i j k l ł m n ń o p q
r ſ s ś t u v w x y z ż ź.

INSTI-

Consonantes præposite Vocalibus

Ba	be	bi	bo	bu
Ca	ce	ci	co	cu
Da	de	di	do	du
Fa	fe	fi	fo	fu
Ga	ge	gi	go	gu
Ha	he	hi	ho	hu
Ia	ie	ii	io	iu
Ka	ke	ki	ko	ku
La	le	li	lo	lu
Ma	me	mi	mo	mu
Na	ne	ni	no	nu
Pa	pe	pi	po	pu
Ra	re	ri	ro	ru
Sa	se	si	so	su
Ta	te	ti	to	tu
Wa	we	wi	wo	wu
Xa	xe	xi	xo	xu
Za	ze	zi	zo	zu

Vocales præpositæ Consonantibus.

Ab	eb	ib	ob	ub
Ac	ec	ic	oc	uc
Ad	ed	id	od	ud
Af	ef	if	of	uf
Ag	eg	ig	og	ug
Ah	eh	ih	oh	uh
Ak	ek	ik	ok	uk
Al	el	il	ol	ul
Am	em	im	om	um

An	en	in	on	un
Ap	ep	ip	op	up
Ar	er	ir	or	ur
As	es	is	os	us
At	et	it	ot	ut
Aw	ew	iw	ow	uw
Ax	ex	ix	ox	ux
Az	ez	iz	oz	uz

Consonantes plures Vocalibus præposit

Bla	ble	bli	blo	blu
Cla	cle	cli	clo	clu
Dla	dle	dli	dlo	dlu
Fla	fle	fli	flo	flu
Gla	gle	gli	glo	glu
Kla	kle	kli	klo	klu
Mla	mle	mli	mlo	mlu
Pla	ple	pli	plo	plu
Sla	sle	sli	slo	slu
Tla	tle	tli	tlo	tlu
Bra	bre	bri	bro	bru
Cra	cre	cri	cro	cru
Dra	dre	dri	dro	dru
Fra	fre	fri	fro	fru
Gra	gre	gri	gro	gru
Pra	pre	pri	pro	pru
Tra	tre	tri	tro	tru
Stra	stre	stri	stro	stru
Cta	cte	cti	cto	ctu

Vocales pluribus Consonantibus præposi

Anc	enc	inc	onc	unc

Ans ens ins ons uns
Ant ent int ont unt
Ars ers irs ors urs
Aps eps ips ops ups

Abbreviationes quarundam Syllabarum

ã valet am, *vel* an. ê valet em *vel* en, ĩ valet im, *vel* in, ô valet om, *vel* on, û valet um *vel* un, & valet et 9 valet us, ℣. valet *Versus* ℟. *Responsorium.*

MAne surgens puer auspicabitur diei exordium a signo Sancte Crucis dicens.

Rano wstawszy Dziecię naypierwey się powinno przeżegnać mowiąc:

In nomine Patris ✠ & Filio ✠ & Spiritus Sancti. ✠ Amen.

JN Nomine Domini nostri JESU Christi surgo de sumno, ille me benedicat, & huic ego peccator me committo, ut me dirigat, prosperat & ad vitam æternam perducat, Amen.

W Imie Oyca, ✠ i Syna, ✠ i Ducha Swiętego ✠ Amen.

W Imię Pana naszego JEZUSA Chrystusa Ukrzyżowanego wstaię zesnu ten mnie niechay błogosławi, i temu się ia grzeszny polecam aby mną rządził, szczęścił, i do żywota wiecznego doprowadził, Amen.

Postea flexis genibus & junctis manibus ante pectus dicet.

BEnedi-

BEnedicta sit Sancta & individua Trinitas nunc & semper & per infinita saecula seculorum, Amen.

Potym uklęknąwszy ręce złożywszy, mowić powinno nabożnie.

NIech będzie błogosławiona Święta i nierozdzielna TROYCA teraz i zawsze i przez nieskończone wieki wiekow Amen.

ORATIO DOMINICA.

PAter noster qui es in Caelis, sanctificetur Nomen Tuum Adveniat Regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in Caelo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris Et ne nos inducas in tentationem, Sed libera nos a malo Amen.

MODLITWA PANSKA

OYcze nasz ktoryś iest w Niebiesiech, święć się Imię Twoie. Przyidź Krolestwo Twoie Bądź wola Twoia iako w Niebie tak i na ziemi. Chleba naszego powszedniego day nam dzisiay I odpuść nam nasze winy, iako i my odpuszczamy naszym winowaycom. I nie w wodź nas w pokuszenie, ale nas zbaw odeztego, A.

SALUTATIO ANGELICA.

AVe MARIA gratia plena Dominus tecum Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui Jesus. Sancta MA-

RIA

RIA Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc & in hora mortis nostræ Amen.

POZDROWIENIE ANIELSKIE.

ZDrowaś MARIA łaskiś pełna Pan z Tobą błogosławionaś ty między niewiastami, i błogosławion Owoc żywota Twego JEZUS. Swięta MARYA Matko Boża módl się za nami grżesznemi teraz i w godzinę śmierci naszey, Amen.

SYMBOLUM APOSTOLORUM.

CRedo in Deum Patrem Omnipotentem Creatorem Cæli & terræ. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum; qui conceptus est de Spiritu Sancto natus ex MARIA Virgine, Pássus sub Pontio Pilato, crucifixus mortuus & sepultus. Descendit ad infernos, tertia die reſsurrexit a mortuis Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis. Inde venturus est judicare vivos & mortuos Credo in Spiritum Sanctum, Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum Communionem remiſsionem peccatorum Carnis reſsurrectionem, & vitam æternam Amen.

SKŁAD APOSTOLSKI.

WIerzę w Boga Oyca Wszechmogącego, Stworzyciela Nieba i ziemie. I w JEZUSA Chrystusa Syna iego iedynego Pana naszego, Ktory się począł z Ducha Swietego, narodził się z MARYI Diewice.

Umę-

Umęczon pod Pontskim Piłatem ukrzyżowan umarł i pogrzebion. Zstąpił do piekłow trzeciego dnia zmartwychwstał. Wstąpił na Niebiosa, siedzi na prawicy Boga Oyca Wszechmogącego. Z tamtąd przyidzie sądzić żywych i umarłych. Wierzę w Ducha Swiętego, Swięty Kościoł powszechny. Swiętych obcowanie, grzechow odpuszczenie, Ciała zmartwychwstanie i żywot wieczny, Amen.

DECEM DEI PRÆCEPTA
Quæ in decalogo Continentur.

EGo sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægipti de domo servitutis.

1. Non habebis Deos alienos coram me.
2. Non afsumes Nomen Domini DEI tui in vanum.
3. Memento ut diem Sabbathi sanctifices.
4. Honora Pátrem tuum & Matrem tuam.
5. Non occides.
6. Non mæ haberis.
7. Non furtum facies.
8. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.
9. Non concupisces domum proximi tui.
10. Nec desiderabis uxorem ejus, non servum non ancillam non bovem non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

DZIESIĘCIORO BOZEGO PRZYKAZANIA.

JA iestem Pan BOG twoy, ktorym cię wywiodł z ziemi Egiptskiey z domu niewoli.

1. Nie

1. *Nie będziesz miał Bogow cudzych przedemną.*
2. *Nie będziesz brał Imienia Pana BOGA twego nadaremno, bo nie będzie miał zaniewinnego Pan tego, ktoryby wzywał Imienia Pana BOGA swego nadaremno.*
3. *Pamiętay abyś dzień Swięty święcił.*
4. *Czciy Oyca twego i Matkę twoię.*
5. *Nie będziesz zabiiał.*
6. *Niebędziesz cudzołożył.*
7. *Nie będziesz kradł.*
8. *Nie będziesz mowił przeciw bliźniemu twemu fałszywego świadectwa.*
9. *Nie będziesz pożądał domu bliźniego twego.*
10. *Ani będziesz pożądał żony iego, ani sługi ani służebnice, ani wołu, ani osła, ani żadney rzeczy ktore iego są.*

OFfero Tibi Domine Deus omnes, cogitationes verba & opera mea, & nihil volo hodierna die facere, quod non esset propter solum amorem tuum, & propter salutem meam, Amen.

OFiaruię ć Panie Boże wszystkie myśli słowa i uczynki moie, i nic niechcę dnia dzisieyszegò czynić, coby niebyło dla samey miłośći Twoiey, i dla zbawienia moiego, Amen.

DIgnare Domine die isto, fine peccato nos custodire. Miserere nostri Domine mi-

serere nostri Fiat misericordia tua Domine super nos, quem admodum speravimus in te.
℣. Domine exaudi orationem meam.
℟. Et clamor meus at te veniat.

RAcz Panie dnia tego bez grzechu nas strzedz zmiłuy się nad nami Panie, zmiłuy się nadnami. Niech będzie miłosierdzie Twoie Panie nad nami, iakośmy mieli nadzieię w Tobie.

Panie wysłuchay modlitwę moią. A wołanie moię niech do Ciebie Przyidzie.

ORATIO

DOmine DEUS Omnipótens qui ad principium hujus diei nos pervenire fecisti, tua nos hodie salva virtute ut in hoc die ad nullum declinemus peccatum sed semper ad tuam justitiam faciendam nostra procedant eloquia dirigantur cogitationes & opera. Per Christum Dominum nostrum, Amen.

MODLITWA

PAnie Boże Wseechmogący, ktory do początku tegò dnia nam przyiść sprawiłeś. Twoią nas dziś zbaw mocą, abyśmy w ten dzień. ku żadnemu się nie skłanieli grzechowi, ale zawsze ku twoiey sprawiedliwości wykonaniu, nasze pochodziły rozmowy, były obrocone myśli i uczynki Przez Chrystusa Pana naszego, Amen.

ANge-

ANgele Dei, qui custos es mei, me tibi commissum pietate superna, hodie illumina custodi, rege, & guberna, Amen.

ANiele Boży ktoryś iest Stróżem moim, A mnie Tobie zleconego z Opatrzności Boskiey dziś oświecay, strzeż rządź i sprawuy, Amen.

BENEDICTIO

DOminus nos benedicat, & ab omni malo defendat & ad vitam perducat æternam Et fidelium animæ per misericordiam DEI, requiescant in pace, Amen.

BŁOGOSŁAWIENSTWO

BŁogosław nam Panie i od wszego złego broń, do żywota przyprowadź wiecznego. A wiernych dusze przez miłosierdzie Boże niech odpoczywaią w pokoiu, A.

Gdy dzwonią na Pacierze rano w południe, i w wieczor, uklęknąwszy mow.

Angelus Domini nuntiavit MARIÆ & concepit de Spiritu sancto *Ave MARIA &c.*

Ecce Angilla Domini fiat mihi secundum verbum tuum *Ave MARIA &c.*

Et Verbum Caro factum est, & habitavit in nobis *Ave MARIA &c.*

Anioł Pański zwiastował Pannie MARYI i Poczęła z Ducha Swiętego. Zdr.

Oto ia Służebnica Pańska, stań mi się według słowa Twego. Zdrowaś MA. &c.

A Słowo Ciałem się stało i mieszkało między nami. Zdrowaś MA, &c. Invo-

Invocatio Sancti Spiritus cum aggrediuntur studia Pueri.

VEni Sancte Spiritus reple tuorum corda fidelium & tui amoris in eis ignem accende, qui per diversitatem lingvarum conctarum, gentes in unitatem fidei congregasti.

℣. Emitte Spiritum tuum & creabuntur,

℟. Et renovabis faciem terræ.

WZYWANIE DUCHA SWIĘTEGO

Przybądź Swięty Duchu, napełniy twoich serca wiernych, a twey miłości ogień w nich racz zapalić, ktoryś przez rozliczność ięzykow wszystkich rodzaie do iedności Wiary zgromadził.

℣. Zpuść Ducha twego a będą stworzeni.

℟. A odnowisz twarz ziemi.

ORATIO

Deus qui corda fidelium Sancti Spiritus illustratione docuisti da nobis in eodem Spiritu recte sapere & de ejus pia semper consolatione gaudere. Per Christum Dominum nostrum.

Vel etiam per sequentem Hymnum.

Veni Creator Spiritus, Mentes tuorum visita	*Duchu Swięty Stworzycielu,*
Jmple superna gratia, Quæ tu creasti pectora.	*Serc ludzkich nawiedzicielu,*
Qui paracletus diceris. Donum Dei altissimi	*Racz łaską swoią napełnié, Serca, ktoreś raczył stworzyć.*
Fons vivus ignis charitas, Et Spiritualis unctio,	*Tyś Parakletem nazwany, Darem Bożym mianowany.*
Tu septiformis munere, Dexteræ DEI tu digitus,	Tu rite

Tu rite promiſsum Patris,
Sermone *ditans* gutura,
Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus
Infirma nostri corporis;
Virtute firmans perpeti.
Hoſtem repellas longius,
Pacemque dones protenus
Ductore sic te prævio,
Vitemus omne noxium
Da gaudiarum præmia,
Da gratiarum munera
Diſsolve litis vincula
Adſtringe pacis fædera.
Per te sciamus da Patrem
Noscamus atque Filium,
Te utriusque Spiritum,
Credamus omni tempore.
DEO Patris ſit gloria,
Filio qui a mortuis,
Surrexit ac Paraclyto,
In sæculorum sæcula,
Amen.

Żywą studnią i miłością,
Ogniem i duszy swiatło-
ścią. (czemy,
Darow twoich siedm ti-
Palcem Bożym bydź cię
znamy,
Obietnicąś ieſt Oycowską,
Zdobiąc w nas miłość
synowską. (światłości,
Racz dać zmysłom dar
Przymnażay w sercu mi-
łości, (szego,
Krewkość też ciała na-
Mocą twierdź Bostwa
twego. (wego,
Odpądź, co ieſt złośli-
Nabaw pokoiu twoiego,
Aby za twoią obroną,
Złe odeszło inszą stroną.
Domieść nas wiecznych
radości,
Użycz łaski oöſitości,
Oddal niesnaski troskli-
we, (śliwe,
Ziednoczenie day szczę-
Day Oyca paznać Nie-
bieskiego,
Racz nam dać Syna iego,
I ciebie Ducha Świętego
Od obu pochodzącego.
Bogu Oycu Wszechmo-
cnemu,
Synowi Jego miłemu,
Z Duchem Sw. część spó-
łeczna,
Niech będzie na wieki
wieczna, Amen.

Intrando Ecclesiam.

Domine in multitudine misericordiæ tuæ introi-

introibo in domum tuum adorabo ad Templum Sanctum tuum & confitebor Nomini tuo.

PAnie w wielkości miłosierdzia Twego wniydę do Domu Twoiego, pokłon uczynię w kościele Swiętym Twoim, i będę wyznawać Imieniu Twoiemu.

In aspersione aquæ benedictio.

ASperges me Domine hysopo & mundabor: lavabis me & super nivem dealbabor.

MODUS MINISTRANDI

Et respondent Sacerdoti celebranti

MISSAM.

Imprimis Minister flectens a sinistra manu Sacerdotis respondebit dicendo sic:

Sacerdos. INtroibo ad Altare Dei.

Minister. Ad Deum qui lætificat juventutem meam.

S. Judica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta ab homine iniquo & doloso erue me.

M. Quia tu es Deus fortitudo mea; quare me repulisti, & quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

S. Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua.

M. Et introibo ad Altare DEI ad Deum quilætificat juventutem meam.

S. Confitebor tibi incythara Deus, Deus meus quare tristis es anima meá & quare conturbas me.

M. Spera

M. Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei & Deus meus.

S. Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto.

M. Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

S. Introibo ad Altare DEI.

M. Ad Deum qui lætificat juventutem meam.

S. Adjutorium nostrum in Nomine Domini.

M. Qui fecit cælum & terram.

S. Confiteor Deo Omnipotenti &c.

M. Misereatur tui Omnipotens Deus & dimissis peccatis tuis perdúcat te ad vitam æternam. S. Amen.

M. Confiteor Deo Omnipotenti, Beatæ MARIÆ semper Virgini, Beato Michaeli Archangelo, Beató Joanni Babtistæ, Sanctis Apostolis Petro & Paulo omnibus Sanctis quia peccavinimis cogitatione verbo & opere, mea culpa, mea culpa, mea maximá culpa: Ideo precor Beatam MARIAM semper Virginem, Beatum Michaelem Archangelum Beatum Joannem Babtistam Sanctos Apostolos Petrum & Paulum omnes Sanctos ut orent prome ad Dominum Deum nostrum.

S. Misereatur vèstri Omnipotèns Deus &c. *ut supra. Minister* Amen.

S. Indulgentiam absolutionem & remissionem omnium peccatorum tribuat nobis Omnipotens & misericors Dominus. M. Amen.

S. Deus tu conversus vivificabis nos.

M. Et

M. Et plebs tua letabitur in te.

S. Ostende nobis Domine misericordiam tuam. M. Et salutare tuam da nobis.

S. Domine exaudi orationem meam.

M. Et clamor meus ad te veniat.

S. Dominus vobiscum, M. Et cum Spiritu tuo,

S. Kyrie eleyson, M. Kyrie eleyson.

S. Kyrie eleyson, M. Christe elèyson.

S. Christe èleyson, M. Christe eleyson.

S. Kyrie eleyson, M. Christe eleyson.

S. Kyrie eleyson.

S. Ante Collectam. Dominus vobiscum.

M. Et cum Spiritu tuo.

S. *In fine Collectæ.* Per omnia sæcula sæculorum, M. Amen.

Post. Epistolam vero Deo gratias.

Lecta Epist. Grad. & Alleluia, Minister accepit Missale, & defertad dexteram partem cornu Altaris deinde.

S. Dominus vobiscum. M. Et cum Spiritu tuo. S. Sequentia Sancti Evangelii secundum Joannem. M. Gloria tibi Domine. *Finito Evangelio.* Laus tibi Christe.

Minister post Offertorium porrigat Sacerdoti præparaturo Calicem, Vinum & Aquam statimque lavabit illi digitorum extremitates.

S. Orate Fratres. M. Suscipiat Dominus hoc Sacrificium de manibus tuis ad laudem & gloriam Nominis sui, ad utilitatem quo-

que

que nostram totiusque Ecclesiæ sue Sanctæ.

S. Per omnia sæcula sæculorum. M. Amen.

S. Dominus vobiscum. M. Et cum Spiritu tuo. S. Sursum corda. M. Habemus ad Dominum.

S. Gratias agamus Domino Deo nostro.

M. Dignum & justum est.

S. Pax Domini sit semper vobiscum.

M. Et cum Spiritu tuo.

S. Dominus vobiscum. M. Et cum Spiritu tuo. S. Ite Missa est. *vel* Benedicamus Domino. M. Deo gratias.

S. Requiescant in pace. M. Amen.

MODUS MINISTRANDI SACRIFICIO MISSAE

Patribus Sacerdotibus Ordinis Prædicatorum.

Sacerdos. Confitemini Domino quoniam bonus.

Minister. Quoniam in sæculum misericor- (dia ejus.

S. Confiteor Deo Omnipotent. & Beatæ MARIÆ semper Virgin:, & Beato Dominico Patri Nostro, & Omnibus Sanctis, & vobis Fratres quia peccavi nimis cogitacione locutione opere, & omisione, mea culpa, precor vos orare pro me.

M. Misereatur tui Omnipôtens DEUS, & dimittat tibi omnia peccata tui, liberet ab omni malo. Salvet & confirmet in omni opere bono. Perducat te ad vitam æternam, S. Amen

M. Confiteor Deo Omnipotenti, Beatæ MARIÆ semper Virgini, Beato Patri Nostro ELIÆ. Omnibus Sanctis, & tibi Pater; quia peccavi nimis cogitatione locutione, opere, & omissiones mea culpa. Ideo precor Beatam MARIAM semper Virginem, Beatum Patrem Nostrum ELIÆ, omnes Sanctos & te Pater orare prome ad Dominum JESUM Christum.

S. Misereatur &c. M. Amen.

S. Indulgentiam absolutionem & remissionem omnium peccatorum nostrum; tribuat nobis Omnipotens & misericors Dominus.

M. Amen.

S. Adjutorium nostrum in Nomine Domini.

M. Qui fecit Cælum & terram.

Post Epistolam, Minister Deo gratias.

Post Evangelium autem. Laus tibi Christe.

S. Orate Fratres. M. Memor sit Dominus omnis Sacrificii tui: & holacaustum tuum pinque fiat: tribuat tibi secundum cor tuum & omne consilium tuum confirmet.

Ante ultimam Evangelium Sacerdos dicit, Salve Regina. *Minister finita* Salve Regina, *dicit.* Ora pro nobis SanctDeia Genitrix.

S. Ut digni efficiamur promissionibus Christi, &c. *finita Oration. Minister* ℟. Amen. *Deinde* S. Dominus vobiscum. M. Et cum Spiritu tuo. S. Initium *vel* Sequentia &c.

M. Gloria tibi Domine. *Deinde finita E-*

van;

vangelio. M. *dicit* Laus tibi Christe:

Tempore Paschalis Sacerdos dicit Regina Cæli lætare Alleluia Resurexit sicut dixit Alleluia. Ora pro nobis Deum Alleluia.

M. *dicit* Gaude & lætare Virgo MARIA Alleluia. S. Quia surexit Dominus vere Alleluia. *Cætera ut supra.*

O Salutaris Hostia, Que Celis pandis ostium Bella tremont hostilia. Da robur fer auxilium. Uni Trinoque Domino, sit sempiterna gloria Qui vitam sine termino, nobis donet in Patria, Amen.

Tantum ergo Sacramentum, veneremur cernui, Et antiqvum documentum novo cedat ritui; Præstet fides suplementum sensuum defectui, Genitoris genitoque, laus & jubiliatio, Salus honor, virtus quoque sit & Benedictio, Procedenti ab utroque compar sit laudatio, Amen.

REX Christe primogenite angele DEI mistice, Virtutum fons vita, Mundi caro viva Divinitatis Hostia, Æterni Patris victima Omnium Plasmator. Mundi Restaurator, Tu nos corpore refice, Sacroque Sangvine ablue; Sordes nostræ culpæ JESU Christe:

Ecce Panis Angelorum, Factus Cibus Viatorum Vere Panis Filiorum non mitendus canibus. In figuris præsignatus. Cum Insae immolatur; Agnus Paschæ deputatur Datur Manna Patribus Bone Pastor Panis vere JE-

SU Christe miserere. Tu nos Pàsce nos te ure, Tu nos bona fac videre in terra videntium, Tu qui cuncta sic & vales Qui nos pasnis hic mortales, Tuus tibi com nosales Cohæredes & sodales Fac Sanctorum civium.

JESU dulcis memoria, Dans vera cordis gaudia, Sed super mel & omnia, Ejus dulcis præsentia, Nil canitur, svavius auditur nil jucondius, Nil cogitatur dulcius, Quam JESUS Dei Filius, JESU spes pænitentibus, Quam pius es pænitentibus. Quam bouns te quæsentibus. Sed quit invenientibus JESU dulcedo cordium, Fons vivus lemen mentium Excendens omne gaudium, Et omne desiderium, Nec hugua valet dicere. Nec litera exprimerê, Expertus potest credere, Quid sit JESUM diligere, Mane nobiscum Domine, Et nos illustra lumine. Pulsa mentis coligine Mundum replens dulcedine.

DOmine Rex DEUS, Abraham dona nobis (*serenitatem* vel *pluviam*) congruentem benignitatem super faciam terre. ut sciat populus tuus, quia tu es Dominus DEUS noster.

Msza S więta z Łacińskiego zowie się Missa *co się znaczy po Polsku poselstwo albo posyłanie, bo Kapłan iako Poseł Chrystusowy przez swoię ręce niekrwawą Ofiarę Oycu Przedwiecznemu posyła.*

Pytan

Pytanie. CO iest Msza Swięta?

Odpowiedź. Iest jedyna powierzchowna niekrwawa Ofiara Nayświętszego Ciała i Krwie Jezusowey, pod Osobami Chleba i wina, przy ostatniey Wieczerzy od Chrystusa Pana na pamiętkę Męki swoiey na mieysce wszystkich Ofiar starego Testamentu postanowiona.

Humerał, znaczy plugawę żydowską szmatę, ktorą oczy Chrystusowi zawiązali.

Alba, znaczy białe odzianie, w ktore Herod na pośmiewisko Chrystusa ubrał. Pas Manipularz i Stuła znaczą powrozy i łańcuchy, ktoremi Chrystusa zkrępowano.

Ornat znaczy płaszcz purpurowy w ktory Chrystusa przy Koronacyi urągaiąc się z niego ubrali.

Krzyż zwyczayny na Ornacie znaczy Krzyż Chrystusow.

Ołtarz, znaczy Krzyż na ktorym się Chrystus Pan, BOGU Oycu ofiarował

Item. Znaczy Stoł, na ktorym ostatnią Wieczerzą z Uczniami swoiemi odprawował.

Item. Goreiące świece, znaczą przytomnego Chrystusa, ktory iest prawdziwym światłem świata.

Item. Napominaiąc nas żebyśmy czystym sercem goreiącym nabożeństwem Mszy Swiętey słuchali.

Item. Kielich znáczy Grob Chrystusowy.

Item

Item. znaczy serce nasze, ktoreśmy złotem miłości Boskiey zdobić powinni.

Item. Patyna znaczy kamień ktorym Grob Chrystosowy był przywalony.

Item. Pala znaczy Tuwalnią ktorą Twarz Chrystusa w Grobie nakryta była. *Item.* Puryfikaterz Korporał i Obrusy Ołtarzowe, znaczą prześcieradła w ktore Chrystus był uwiniony i do Grobu włożony.

Gdy lud oczekiwa Mszy Swiętey znaczy iż Dusze Oycow SS. w otchłaniach oczekiwały przyiścia prawdziwego Messyasza.

Gdy Kapłan wychodzi ze Mszą Stą znaczy Narodzenie Chrystusa Pana w Betleem. Gdy przystępuie do Ołtarza znaczy wiazd Chrystusow do Jeruzalem.

Gdy Kapłan wstępuie na naywyższy stopień Ołtarza uważać potrzeba, że Chrystus Pan z trzema Apostołami wychodzi do Ogroyca. Gdy Modli się Kapłan przed ostatnim gradusem do Ołtarza i często się nachyla co znaczy iako Chrystus Pan modlił się na gorze Oliwney i iako na twarz swoię Nayświętszą upadał. Gdy Kapłan Ołtarz całuie znaczy iako Judasz Chrystusa Pana całował, i żydom wydał. Gdy idzie na rog Ołtarza uważać potrzeba iż Chrystus był do Annasza prowadzony, i tam policzkowany. Gdy mowi Kirye eleyson. Piotr się Chrystusa zapiera, Gdy mowi *Dominus vobiscum.*

Chry-

Chrystus spoyrzał na Piotra, ktory gorzko płakał. Gdy kapłan znowu idzie na rog Ołtarza i tam czyta Modlitwy i Epistołę, Chrystus Pan był prowadzony do Kaifasza i tam przez noc wielkie cierpiał obelgi. Gdy Kapłan postępuie do srzodka Ołtarza znaczy iż Chrystus Pan był przyprowadzony do Piłata. Gdy czyta Evangelią Chrystus Pan był przyprowadzony do Heroda. Gdy Kapłan rozbiera Kielich, znaczy iako Chrystus pan z szat swoich był obnażony. Gdy Kapłan chleb i wino offiaruie, znaczy się iako Chrystus swoie Ciało na biczowanie dla nas offiarował. Gdy Kapłan nalewa wina i wody w Kielich znaczy iako zbiczowanego JEZUSA Krew się Nayświętsza leie. Gdy Kapłan nakrywa Kielich znaczy iako Chrystus Pan był ukoronowany. Gdy Kapłan umywa ręce znaczy iako Piłat chcąc się niewinnym pokazać umywał ręce.

Gdy się Kapłan obraca na *Orate Fratres.* znaczy iako Piłat Chrystusa żydom pokazał, mowiąc Oto Człowiek. Gdy się Kapłan cicho modli, albo *Sekreta* mowi, znaczy taiémnice i wnętrzne boleści JEZUSOWE, przez Præfacyą znaczy się niesienie Krzyża Swiętego. *Memento.* znaczy wielkie boleści Chrystusowe na gorze Kalwaryi. Gdy Kapłan po trzykroć krzyż czyni nad Kielichem, znaczy iak Chrystus był trzema goździami

dziami przybity. Gdy Kapłan Hostyą poświęconą i Kielich podnosi, znaczy iako Chrystus z Krzyżem był podniesiony Częste Krzyże nad Kielichem i Ghostyą znaczą wielkie boleści Chrystusowe, Gdy Kapłan modli się za umarłych, Chrystus się modli za grzesznikow i swoich nieprzyiacioł. Biiąc się Kapłan wpiersi i mowiąc *Nobis quoque peccatoribus*. Chrystus odpuszcza łotrowi. Gdy Kapłan mowi *Pater noster*, Chrystus siedm słow na Krzyżu mowi. Gdy Kapłan Hostyą łamie Chrystus na Krzyżu umiera. Gdy wpuszcza partykułe do Kielicha, Dusza Chrystusa Pana wstępuie do Odchłań. Gdy Kapłan mowi *Agnus DEI*, znaczy Setnika, i innych publiczne wyznanie Bostwa Chrystusowego. Gdy Kapłan biie się wpiersi mowiąc *Domine non sum dignus*, znaczy iako wiele ludzi przy śmierci JEZUSOWEY w piersi się biie. Kommunia Kapłańska znaczy złożenie do Grobu Ciała Chrystusowego. Ablucia albo popłukánié Kielicha znaczy obmycie i wonnemi maściami namazanie Ciała Chrystusowego. Gdy potem Kapłan do Mszału idzie znaczy Zmartwychwstanie Chrystusowe. Gdy się Kapłan do ludzi obraca mowiąc *Dominus vobiscum*. Chrystus się Maryi Magdalenie i Uczniom pokazuie. Gdy Kapłan mowi Oracye albo Modlitwy, Chrystus Uczniom swoim łaski

swoiey

swoiéy udziela. Ostatnié *Dominus vobiscum*, znaczy iako odchodzi Chrystus Pan od Uczniow swoich. Gdy Kapłan mowi *Ite missa est.* znaczy iako Chrystus przed swoim Wniebowstąpieniem Apostołow na cały świat na opowiedanie Ewangelii wysłał.

Gdy daie Kapłan Błogosławieństwo; Chrystus wstępuie do Nieba dawszy swoie błogosławienstwo Apostołom Swiętym. Gdy czyta na ostatek Kapłan Ewangelią Swiętego Jana znaczy Zesłanie Ducha Przenayświętszego.

Kiedy Godzina biie mowić nayprzod potrzeba Zdrowaś MARYA &c.

JESU moy, JESU konaiący na krzyżu dla mnie, pamiętay na skonanie śmierci Twoiey naydroższey, z ktorym łączę moment skonania śmierci moiey, niech będzie śmierć Twoia żywotem moim JESU mόy.

H Y M N U S

SS. AMBROSII & AUGUSTINI.

TE DEUM laudamus, Te Dominum confitemur, Te Æternum Patrem omnis terra veneratur, Tibi omnes Angeli, Tibi Cæli & universæ potestates, Tibi Cherubim & Seraphin incessabili voce proclamant Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus DEUS Sabaoth, Pleni sunt Cæli & terra Maiestatis gloriæ Tuæ, Te gloriosus Apostolorum Chorus, Te Prophetarum laudabilis numerus,

Te Mar-

Te Martirum Candidatus laudat exercitus, Te per Orbem terrarum Sancte confitetur Ecclesia. Patrem immensæ Maiestatis, Venerandum tuum verum & unicum Filium. Sanctum quoque Paraclitum Spiritum, Tu Rex gloriæ Christi, Tu Patris sempiternus es Filius, Tu ad liberandum fusceptururus hominem non horuisti Virginis uterum, Tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus Regna Cælorum, Tu ad dexteram Dei sedes in gloria Patris. Judex crederis efse venturus. Te ergo quesumus tuis famulis fubveni, quos præcioso Sangvine redemisti Æternam fac cum Sanctis tuis in gloria numerari.

Salvum fac Populum tuum Domine, & Benedic Hereditati tuæ, Et ergo eos & extolle illos usque in æternum Per singulos dies benedicimus Te, et laudamus Nomen tuum in fæculum & in feculum fæculi. Dignare Domine die isto sine peccato nos custodire, Miserere nostri Domine, Miserere nostri. Fiat misericordia tua Domine fuper nos quemadmodum fperavimus in te. In te Domine fperavi non confunda me in æternum.

Fiant Domine Oculi tui intendentes super Regnum istud & super Proceres Regni istius, Regionem istam & omnem Christianum Populum Sapientiam, Pacem Charitatem, & omnia que nobis nostri efse necefsaria, Clemens propitius tribuere digneris.

MO-

MODLITWA
Do Pana BOGA za wszystek lud.

RAcz zbawić lud twoy miły Panie a błogosław Dziedzictwu twemu rządź i podwyższay ie aż na wieki. Na każdy dzień błogosławiemy Cię chwalimy Imię twoie na wieki wiekow. Racz miły Panie dnia tego bez grzechu strzedz nas. Zmiłuy się nad nami Panie, zmiłuy się nadnami Niech będzie miłosierdzie twoie Panie nad nami iakośmy mieli ufność w tobie Panie, nadzieię pokładałem w Tobie a niech nie będę zelżony na wieki, Amen.

Ante Elevantionem Corporis Christi.

AVe verum Corpus natum ex MARYA Virgine, vere passum immolatnm in Cruce prochomine cujus Latus perforatum unde fluxit & Sangvine Esto nobis prægustatem mortis in examine, O! dulcis o! pie O! JESU Filii MARIÆ miserere mei, Amen.

MODLITWA
Przy Podniesieniu Ciała Pańskiégo.

ZAwitay prawdziwe Ciało narodzone z MARYI Panny, prawdziwie umęczone ofiarowane na Krzyżu za człowieka ktorego Bok przekłuty wodą spłynął i krwią Racz nam bydź pokarmem w godzinę śmierci, O słodki, o miłościwy, o JEZU Synu MARYI, zmiłuy się nademną, Amen.

Co Po-

Co Powinno Dziecie czynić w Kościele.

Niech wie Dziecię iż Kościoł iest Domem Modlitwy, i wierzyć powinno że w Cymborium i na Ołtarzach po podniesieniu, iest prawdziwe Ciało i krew Chrystusa Pana w przenayświętszym Sakramencie. Dla tego nie rozmawiać, nie obzierać się, ale tylko modlić się powinno czytać rożne Modlitwy, Pacierz mowić albo śpiewać, Podczas Ewangelii wstawać powinno, podczas Podniesienia czołem uderzyć o ziemię, mowiąc: Ave verum &c. a potym Laudetur Sanctissimum Sacramentum &c. Pod czas Kazania wszelką zachować powinno skromność, milczenie, i pilnie słuchać Słowa Bożego, i uważać powinno o czym czytana będzie Ewangelia i oczym Kazanie, ktorego tak słuchać każdy powinien iakoby słyszał samego BOGA przez swoiego sługę mowiącego ktorego słowa do siebie samego należące, powinien uważać i pamiętać. A przeto iako mamy rozumieć, żeśmy daremnie do kościoła przyszli ieżeli ztamtąd lepszemi nie wynidziemy.

Canticum Beatæ MARIÆ Virginis.

MAgnificat anima mea dominum, Et exultavit Spiritus meus, in DEO salutari meo. Quia respexit humilitatem Ancillæ suæ, Ecce enim ex hoc beatam me dicent

omnes

omnes generationes, Quia fecit mihi magna qui potens est, & Sánctum Nomen ejus. Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum Fecit potentiam In brachio suo dispersit superbos mente cordis sui, Deposuit Potentes de Sede: & exultavit humiles Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes Suscepit Israel puerum suum, recordatus est misericordiæ suæ, Sicut locutum est ad Patres nostros Abraham & semini ejus in sæcula, Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto, Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen.

Wielbiy Duszo moia Pana, i rozradował się Duch moy w Bogu Zbawicielu moim. Iż weyzrzał na pokorę służebnicy swoiey; albowiem odtąd błogosławioną mnie zwać będą wszystkie Narody Albowiem uczynił mi wielkie rzeczy ktory możny iest; i Swięte Imię Jego, A miłosierdzie Jego od Narodu do Narodu boiącym się Jego. Uczynił moc w ramieniu swoim, rozproszył pyszne myślą serca ich. Złożył mocarże z stolice, a podwyższył pokorne. Łaknące napełnił dobrami, a bogacze z niczym puścił. Przyiął Izraela sługę swego wspomniawszy na miłosierdzie swoie. Jako mowił do Oycow naszych Abrahamowi i nasieniu iego na wieki. Chwała Oycu i Synowi, &c.

ANTI-

ANTIPHONA

SAlve Regina, Mater misericordiæ vita dulcedo & spes nostra salve, ad Te clamamus exulles filii Evæ, ad Te suspiramus gementes & flentes, in hac lachrimarum valle Eja ergo Advocata nostra illos tuos misericordes oculos ad nos converte, Et JESUM benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc exilium ostende, O! clemens o! pia O! dulcis Virgo MARIA.

WItay Krolowa Nieba i Matko litośći, witay nadzieio nasza w smutku i żałośći, ku tobie wygnańcy Ewy wołamy synowie, ku tobie wzdychamy płacząc w tarasach więźniowie: o Orędowniczko nasza racz Twe litośćiwe Oczy spuśćic na nasze serca żałośliwe I owoc błogosławion żywota Twoiego racz pokazać po zeyśćiu z świata mizernego o JEZU niech po śmierci Ciebie oglądamy, O MARYA uproś nam czego pożądamy.

Virginis augustis cum transis ante figuram
Præter eundo cave, ne taceatur Ave.

Kiedy miiasz Nayświętszy Panny wyrażenie: pamiętay przechodząc zmowić pozdrowienie.

Ave Sanctissima Virgo Maria, quæ Dominum portasti Creatorem mundi, genuisti qui te fecit & in æternum per maneus Virgo.

Bądź

Bądź pozdrowiona Corko BOGA Oyca, Bądź pozdrowiona Matko Syna Bożego, Bądź pozdrowiona Oblubienico Ducha S. Bądź pozdrowiony Kościele Troycy Przenayświętszey.

Per Sanctam & Immaculatam Conceptionem Nativitatem & Virginitatem Tuam Purissima Virgo munda cor & animam meam.

Przez Swięte i Niepokalane Poczęcie Narodzenie i Panieństwo Twoie, o Nayśw. Panno oczyść serce i dusze moie.

BENEDICTIO MENSÆ.

Benedicite, ℞. Benedicite.

Błogosławcie, ℞. *Błogosławcie.*

Oczy wszystkich w Tobie maią ufność Panie, a Ty daiesz im pokarm czasu potrzebnego. Otwierasz Ty Rękę Twoię i napełniasz wszelkie stworzenie błogosławieństwem Twoim Chwała Oycu i Synowi, i Duchowi S. Jak była na początku teraz zawsze, i na wieki wiekow, Amen.

Oculi omnium in te sperant Domine & tu das escam illorum in tempore opportuno Aperis tu manum Tuam & imples omne animal benedictione Tuæ, Gloria Patri & Filio, & Spiritui Sancto, Sicut erat in principio & nunc & semper & in sæcula sæculorum, A.

MODLITWA

Błogosław nam Panie, i Te dary Twoie, ktorych z Twoiey szczodrobliwości

poży-

pożywać mamy, Przez Chrystusa Pana naszego, Amen.

ORATIO

Benedic Domine nos, & hæc dóna Tua que de tua largitate sumus sumpturi Per Christum Dominum nostrum, Amen.

GRATIARUM ACTIO.

Benedicamus Domino, ℟. Deo gratias.
Błogosławmy Panu ℟. Bogu dzięki.

Agimus Tibi gratias Omnipotens Deus, pro universis beneficiis Tuis. Qui vivis & regnas in sæcula sæculorum, Amen.

Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleys: Pater noster &c. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo..

℣. Sit Nomen Domini Benedictum,

℟. Ex hoc nunc & usque in sæculum.

Dziękuiemy Tobie Wszechmogący Boże, za wszystkie dobrodzieystwa Twoie, ktory żyiesz i kroluiesz na wieki wiekow Amen.

Kyrie eleyson, Chryste eleyson, Kyrie eleyson.

Oycze nasz &c. I nie wodź nas w pokuszenie, Ale nas zbaw odezłego.

℣. Niech będzie Imię Pańskie błogosławione

℟. Odtąd, teraz i na wieki.

ORATIO

Rētribuerē dignare Domine omnibus nobis bona facientibus propter Nomen tuum vitam æternam, Amen.

Bacz

Racz miły Panie sowicie nadgrodzić wszystkim Dobrodzieiom naszym dla Imienia Twego żywotem wiecznym, A.

De Officii Christiani hominis.

Diliges Dominum Deum tuum; ex toto corde tuo, ex tota anima tua & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua & proximum tuum ſicut te ipsum.

O powinnościach Człowieka Chrześciańskie:

Będziesz miłował Pana Boga twego, ze wszystkiego serca twego i zewszystkiey duszy twoiey i ze wszystkich sił twoich, i ze wszystkiey myśli twoiey. Abliźniego twego iako siebie samego.

Parentibus debemus Honorem.

Qui honorat Patrem suum, jucundabitur in Filiis, in die orationis suæ exaudientur vivet vita longiore in opere & sermone & omni patientia, honora Patrem tuum ut super venia tibi benedictio, a Deo & benedictio Illius in noviſsimo maneat, Benedictio Patris firmat domus Filiorum, maledictio autem Matris eradicat fundamenta.

Rodzicow powinniśmy szanować.

Kto czci Oyca swego, doczeka pociech po synach a wdzień prożby swey będzie wysłuchany dłużey będzie żyw wsprawach i rozmowie, i wszystkiey cierpliwości, czciy Oyca twego, żeby na Cię przyszło błogosławieństwo od Boga a błogo-

 sła-

sławieństwo Jego na dzień ostatni trwa: Błogosławieństwo Oyca umacnia domy Synow, przeklęctwo zaś Matczyne wykorzenia z gruntu.

VERBA TOBIÆ AD FILIUM.

Audi Filii mi Verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum construe Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto DEUM, & cáve ne aliquando peccato consentias & prætermittas Præcepta Domini DEI tui. Omni tempore benedic DEUM, & pete ad eo, ut vias tuas dirigat, & omnis consilia tua in ipso per maneant.

Słuchay Synu móy słow ust moich, a one w sercu twoim iako fundament założ. Przez wszystkie dni żywota twego na pamięci miey Boga, a strzeż się obyś kiedy na grzech nie zezwolił, a nieprzestąpił Przykazania Pana Boga twego. Na każdy czas błogosław BOGA i proś Go aby drogi nasze prostował i wszystkie rady twoie w nim przemieszkiwały.

ie SENIBUS DEFERIMUS HONOREM

Coram cano capite consurge, & honora Personam Senis, Seniorem ne increda-veris sed obsecra ut Patrem Avum, aut Matrem.

Przed siwą głową powstań, i czciy osobę starego, starszego nie fukay, ale proś iako Oyca, Dziada, albo Matki.

LI-

LITANIÆ
AD BEATAM VIRGINEM MARIAM.

Kyrie eleyson, Christe eleison, Kyrie eleison.
Christe audi nos, Christe exaudi nos,
Pater de Celis Deus, Miserere nobis.
Fili Redemptor mundi Deus, Miserere.
Spiritus Sancte Deus, Miserere nobis.
Sancta Trinitas unus Deus, Miserere nobis.
Sancta Maria, Ora pro nobis.
Sancta DEI Genitrix,
Sancta Virgo Virginum,
Mater JESU Christi,
Mater Divinæ gratiæ,
Mater Purissima,
Mater Castissima,
Mater Inviolata,
Mater Intemerata,
Mater Amabilis,
Mater Admirabilis,
Mater Creatoris,
Mater Salvatoris,
Virgo Prudentissima,
Virgo Veneranda,
Virgo Prædicanda,
Virgo Potens,
Virgo Clemens,
Virgo Fidelis,
Speculum Justitiæ,
Sedes Sapientiæ,

Ora pro nobis. Ora pro nobis. Ora pro nobis.

C2 Cau-

Causa nostræ lætitiæ,
Vas Spirituale;
Vas Honorabile,
Vas Insigne Devotionis,
Rosa Mystica,
Turris Davidica,
Turris Eburnea,
Domus Aurea,
Federis Arca,
Janua Cæli,
Stella Matutina,
Salus Infirmorum,
Refugium peccatorum,
Consolatrix afflictorum,
Auxilium Christianorum,
Regina Angelorum,
Regina Patriarcharum,
Regina Prophetarum,
Regina Martyrum,
Regina Confessorum;
Regina Virginum,
Regina Sanctorum Omnium,
Regina Regni Poloniæ,
Advocata Sacratissimi Scapularis,

Ora pro nobis.
Ora pro nobis.
Ora pro nobis.

Agnus DEI, qui tollis peccata mundi,
Parce nobis Domine.
Agnus DEI, qui tollis peccata mundi;
Exaudi nos Domine.
Agnus DEI, qui tollis peccata mundi,
Miserere nobis.

Chri-

Christe audi nos, Christe exaudi nos;
Kyrie eleyson, Christe eleyson,
Kyrie eleyson.

Pater noster.

Ave MARIA gratia plena Dominus Tecum benedicta Tu in mulieribus, & benedictus Fructus ventris Tui Jesus Christus & benedicta sit ANNA Mater Tua, ex qua sine peccato originali Nobilissima Virginea Caro Tua processit, Sancta MARIA Mater DEI, ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ, Amen.

ANTIPHONA.

Sub Tuum præsidium, confugimus Sancta DEI Genitrix, nostras deprecationes, ne despicias in necessitatibus nostris, sed a periculis cunctis: libera nos semper Virgo gloriosa & benedicta.

℣. *Ora pro nobis Sancta DEI Genitrix.*

℟. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

Gratiam Tuam &c. *ut supra.*

NAUKA DUCHOWNA

Przez krotkie pytania i Odpowiedzi.

KATECHISTYCZNE PODANA.

Pytanie. Co iest Katechizm?

Odpowiedź. Jest zebranie, albo nauka o Wierze Katolickiey, Nadziei, Miłości, i o Sakramentach Swiętych.

P. W kogo wierzysz?

O. Wierzę w Boga w Troycy Swiętey iedynego, albo wierzę w Boga Oyca, Syna Bożego, Ducha S. i Swięty Kościoł Katolicki Rzymski.

P. Co wyraźnie powinien każdy Katolik wierzyć?

O. 1. Ze Bog iest Stworzyciel Nieba i ziemie. i wszystkich rzeczy widomych i niewidomych. 2. Ze iest ieden w istocie, a troisty w Osobach. 3. Ze iest oddawcą sprawiedliwym. 4. Taiemnicę Wcielenia Syna Bozkiego. 5. Siedm Sakramentow. 6. Ze dusza nasza iest nieśmiertelna.

P. Kto cię stworzył? O. Pan Bóg.

P. Dla czego nas Pan Bóg stworzył?

O. Abyśmy Go przez wiarę poznali: chwalili kochali i onemuż służąc na tym świecie, żywot wieczny potym otrzymali.

P. Gdzie iest Pan Bòg?

O. w Niebie, na ziemi, i na każdym mieyscu przez swoię obecność istność i moc.

P. Co Pan Bog czyni w Niebie?

O. Dobrym dobrze płaci, to iest wybranym swoię Chwałę daie.

P. Co czyni na ziemi?

O. Zywi błogosławi nas z przedziwney Opatrzności swoiey okiem zapatruiąc się na nas i wszystkim rządząc.

P. Co czyni w piekle?

O. Karze sprawiedliwie potępionych.

P.

P. Wiele iest Bogów?
O. Jeden tylko, ktorego Tròycą Przenayświętszą zowiemy.
P. Co iest Swięta Troyca?
O. Bòg. Oyciec, Syn Boży, Duch S.
P. Bòg Oyciec iestże Bogiem? O. Jest.
P. Syn Boży iestże Bogiem? O. Jest.
P. Duch S. iestże Bogiem? O. Jest.
P. To będzie trzech Bogow?
O. Nie, bo te trzy Osoby iednę maią Naturę i istotę Bostwa.
P. Ktora z tych Osob Boskich iest naydawnieysza i naymędrsza?
O Wszystkie sobie rowne we wszystkich doskonałościach.
P. Ktora z tych Osob stała się Człowiekiem?
O. Wtora to iest Syn Boży.
P. Coż to iest stać się Człowiekiem?
O. Jest to wziąść ciało i duszę takową iako ciało i dusza nasza.
P. Gdzie się Syn Boży stał Człowiekiem?
O. W Żywocie Nayświętszey Maryi Panny za sprawą *Ducha* Swiętego.
P. Dla czego stał się Człowiekiem?
O. Aby nas wybawił od piekła.
P. Jakoż nas wybawił i odkupił?
O. Krwią własną Naydroższą ktorą wylał przy Męce swoiey dla zbawienia naszego.
P. Co iest Chrystus?
O. Jest prawdziwy Bog i Człowiek albo Sło-

wo

wo Przedwieczne i Odkupiciel narodu ludzkiego.

P. Kto cię oświecił? O. Duch Swięty.

P. Czym cię oświecił?

O. Tym że mi dał wolą, rozum i pamięć.

P. Bóg Oyciec ma też ciało?

O. Nie ma, bo iest ſzczerym Duchem.

P. Czemuż go maluią z brodą?

O. Bo inaczey nie poznalibyśmy go, Druga racya: że się w takowey postaci Sędziwey pokazał Moyżeſzowi w krzaku goreiącym:

P. Duch S, ma też ciało? O. Niema.

P. Czemuż go maluią w gołębiey postaci?

O. Bo Gołąb znaczy siedm Darow Ducha Nayśw: Druga racya że się tak pokazał nad Chrystusem Panem, kiedy go Jan S. chrzcił w Jordanie.

P. Syn Boży ma też Ciało?

O. Ma lecz iuż uwielbione, ktore był wziął z żywota MARYI Panny.

P. Miałże Chrystus P. Oyca i Matkę?

O. Jle był Bogiem miał Oyca Przedwiecznego bez Matki: ile zaś był Człowiekiem, miał Matkę Nayśw: Pannę w czasie bez Oyca; gdzie wiedzieć potrzeba, że Jozef Swięty nie był prawdziwym Oycem, lecz tylko domniemanym, to iest Strożem, albo Opiekunem PANA JEZUSA.

P. Co Przyimuiesz gdy przystępuiesz do Kommunii Nayświętſzy?

O. Ciało

O. Ciało i Krew Duszę Bostwo Pana naszego Jezusa Chryst: pod Osobami Chleba i Wina

P. Czy tam iest Chleb ?

O. Nie masz, bo się przemienia w Ciało Chrystusowe mocą słow Sakramentalnych ktorych Kapłan zażywa przy poświęcaniu Hostyi.

P. Jestże tam co chlebowego ?

O. Wcale tam Istności chlebowey nie masz, tylko same przymioty chleba Białość, okrągłość i smak.

P. Czy ta białość, okrągłość, i smak iest Chrystusem Panem ?

O. Nie, ale pod niemi iest Chrystus utaiony.

P. Gdy Kapłan łamie Hostyą czy łamie i Ciało Pańskie ?

O. Nie łamie tylko przymioty Chleba.

P. Ktora rzecz iest potrzebna do godnego przyięcia Ciała Chrystusowego ?

O. Nie mieć żadnego grzechu, ani woli wracać się do niego, owszem mieć postanowienie stateczne, nigdy więcey BOGA nie obrażać.

P. Co iest Sakrament w pospolitości ?

O. Jest niewidomey łaski znak widomy ku poświęceniu naszemu postanowiony.

P. Wiele iest Sakramentow ?

O. Siedm, to iest 1. Chrzest. 2. Bierzmowanie 3. Pokuta. 4. Ciało i Krew Pańska. 5. Kapłaństwo. 6. Małżeństwo, 7. Oleiem S. namazanie

P.

P. Co iest Przenayświętszy Sakrament?
O. Jest prawdziwe Ciało i Krew Dusza. Bostwo Jezusa Chrystusa to iest Sakrament naygodnieyszy i nayzacnieyszy.
P. Do zbawienia ktory iest Sakrament naypotrzebnieyszy?
O. Chrzest, a potym pokuta.
P. Wiele iest części Pokuty?
O. Trzy. 1. Skrucha. 2. Spowiedź. 3. Zádosyć uczynienie.
P. Co iest Skrucha doskonała?
O. Jest serdeczny żal za grzechy ktoremiśmy Boga Naywyższa Dobro obrazili. Gdzie wprzod potrzeba uczynić rachunek z sumnienia to iest, przypomnieć sobie myśli, słowa, i uczynki z siedmiu grzechow, pięciu zmysłow, i dziesięciu Przykazania Bożego, i z stanu swego.
P. Co iest Spowiedź? O. Jest ostaiemne wyznanie grzechow własnych przed Kapłanem albo Namiestnikiem Chrystusowym, ktory w ten czas na sobie reprezentuiąc Osobę Sędziego, Doktora, i Chrystusa. Gdzie potrzeba serdecznie żałować za grzechy, wprzod niż mowiąc te słowa, moia wina &c. to iest niżli się ich spowiadać będziesz.
P. Co iest zadosyć uczynienie?
O. Jest wykonanie zupełne pokuty od Spowiednika naznaczoney, przy ktorey nay-

przod

przod podziękować Panu Bogu za rozgrzeſzenie, a potym ſposobić się do godnego przyięcia drugiego Sakramentu Nayświętſzego.

P. Jakoż się ſposobić do tego Sakramentu?

O. Trzeba się brzydzić grzechami, mieć grontowne postanowienie iuż więcey do nich się nie wracać, potym pobożnie wierzyć i ufać, że przez zasługi Męki Jezusowey są odpuſzczone ieżeliśmy ſzczerze za nie żałowali.

P. Coż ieſzcze potrzeba czynić przed samą Swiętą Kommunią?

O. Wzbudzić w sobie Akty Wiary żywey, pokłonu miłości wdzięczności &c. że w tym Kommunikancie iest prawdziwe Ciało i Krew JEZUSA że tak wielkiego Majestatu Pan do lepianki nikczemney zbliża się. Nadto z iak nayważnieyſzą gorącością ducha nabożnego czystością sumnienia, naygłębſzą pokorą przystępować do Stołu Jezusowego.

P. Co czynić należy po Swiętey Kommunii?

O. Akty Wiary pokłonu dziękowania miłości i proźby, o łaski skuteczne o wytrwanie w dobrym aż do końca. Cały ten dzień strawić na serdecznych affektach pobożnych czytaniu Książek Duchownych odmawiać Rożaniec, Koronkę, Litanie, &c.

PRZE-

PRZESTROGA

Gdy miiasz Obraz Pana Ukrzyżowanego,
Nie zapominay pokłonu oddać przystoynego,
Nie Bóg Obraz, lecz Boskim iest wyobrażeniem,
Boga czciy w nim, nie farbę niskim pokłonieniem.

Kłaniam się Tobie Panie Jezu Chryste i błogosławię Cię; albowiem przez Krzyż Twoy Swięty i Mękę odkupiłeś wszystek świat.

WOKABUŁY

A nayprzod tak się maią zaczynać.

BÓG	DEUS
Móy	Meus
Niebo	Cælum
Zasłona	Velum
Ziemia	Terra
Zwierz	Færa
Klucz	Clavis
Ptak	Avis
Ława	Skamnum
Szkoda	Damnum
10	
Oyciec	Pater
Matka	Mater
Kościoł	Ecclesia vel Templum
Przykład	Exemplum
Gwiazda	Stella
Swieca	Candela
Krzyż	Crux
Swiatło	Lux
Obraz	Imago
Brzeg	Margo
20	
Głos	Vox
Noc	Nox
Dzień	Dies
Południe	Meridies
Morze	Mare
Ołtarz	Altare
Rok	Annus
Sukno	Pannus
Chleb	Panis
Pies	Canis
30	
Znak	Signum
Drzewo	Lignum
Stołek	Sedile
Łużko	Cubile
Obiad	Praudium
Sień	Atrium
Droga	Via
Piwo	Cerevisia
Sniadanie	Jentaculum
Sźóbel	Retinaculum

40

	40
Godzina	Hora
Jutrzenka	Aurora
Dom	Domus
Jabłoń	Pomus
Ser	Caseus
Czapka	Pileus
Brat	Frater
Cegła	Later
Pokoy	Pax
Piec	Fornax
	50
Ręka	Manus
Pióro	Calamus
Stoł	Mensa
Wydatek	Expensa
Obrus	Mappa
Rzepa	Rapa
Groch	Pisum
Kreda	Gipsum
Palec	Digitus
Łokieć	Cubitus
	60
Most	Pons
Czoło	Frons
Ucho	Auris
Głąb	Caulis
Mąka	Farina
Kuchnia	Culina
Pas	Cingulus
Pierścień	Annulus
Próg	Limen
Kiszka	Farcimen
	70
Sciana	Paries
Pruchno	Caries
Wosk	Cera
Torba	Pera
Krzak	Rubus
Grzyb	Fungus

Żyła	Vena
Wieczerza	Cœna
Garb	Gibus
Pokarm	Cibus
	80
Wieś	Villa
Zrzenica	*Pupilla*
Mieszek	Crumena
Flaszka	Lagena
Kucharz	Cocus
Ognisko	Focus
Kapusta	Brasica
Macherzyna	Vesica
Kasza	Puls vel *Pulmentum*
Trzewik	Calceamentum
	90
Gont	Scandula
Dachowka	Tegula
Ziele	Herba
Broda	Barba
Mak	Papaver
Trup	Cadaver
Nóż	Culter
Chłopiec	Puer
Wół	Bos
Rosa	Ros
	100
Gora	Mons
Zrzodło	Fons
Bot	*Calceus*
Młot	Malleus
Gruszka owoc	Pyrum
Masło	Butirum
Swiadek	Testis
Suknia	Vestis
Sol	Sal
Zwierz	Animal
	110
Bók	Latus

Kąt

Kot	Catus
Doł	Fovea
Klatka	Cavea
Woda	Aqua
Język	Lingva
Pieprz	Piper
Marchew	Siser
Śnieg	Nix
Przepiorka	Coturnix
120	
Dziad	Avus
Gwoźdź	Clavus
Rog	Cornu
Kolano	Genu
Trawa	Gramen
Słoma	Stramen
Owies	Avena
Piasek	Arena
Kańczug	Flagrum
Lichtarz	Candelabrum
130	
Kamień	Lapis
Pszczoła	Apis
Miasto	Civitas
Pogoda	Serenitas
Kiy	Baculus
Oko	Oculus
Ciotka	Amitta
Scieszka	Semita
Siostra	Soror
Boleść	Dolor
140	
Syn	Filius
Szwagier	Sororius
Miód	Mel
Żołć	Fel
Gay	Nemus
Pustynia	Eremus
Stryi	Patruus
Oset	Carduus
Zycie	Vita
Pustelnik	Eremita
150	
Igła	Acus
Jezioro	Lacus
Wuy	Avunculus
Sznurek	Funiculus
Krolestwo	Regnum
Staw	Stagnum
Zyd	Judeus
Studnia	Puteus
Rynek	forum v. circulus
Kiełbasa	Botulus
160	
Mowa	Sermo
Dyszel	Temo
Łuk	Arcus
Wor	Sacus
Twarz	Facies
Lód	Glacies
Sposob	Modus
Węzeł	Nodus
Inkaust	Atramentum
Parkan	Sepimentum
170	
Ząb	Dens
Myśl	Mens
Miesiąc	Luna
Słup	Columna
Nos	Nasus
Przypadek	Casus
Byk	Taurus
Skarb	Thesaurus
Brewiarz	Breviarium
Kałamarz	Atramentarium
180	
Krawiec	Sartor
Kupiec	Mercator
Szewc	Sutor

Opiekon

Opiekon	Tutor
Gęba	Bucca
Krowa	Vacca
Sługa	Servus
Jeleń	Cervus
Ulica	Platea
Kamienica	Lapidea
190	
Kąt	Angulus
Cielę	Vitulus
Woz	Currus
Mur	Murus
Mięso	Caro
Gotuie	Paro
Szkoła	Schola
Ten co Książki przedaie	Bibliopola
Smiech	Risus
Wzrok	Visus
[illegible]	
Miecz	Gladius
Promień	Radius
Dzwonek	Campanula
Łańcuszek	Catenula
Czeladnik	Famulus
Pieniążek	Obulus
Gumno	Horreum
Jęczmień	Hordeum
Siano	Fenum
Wędzidło	Frenum
210	
Czas	Tempus
Pole	Campus
Szydło	Sobula
Kopyto	Ungula
Skrzydło	Alla
Drabina	Scala
Osieł	Asinus
Parobek	Mediastinus
Kapłan	Capo
Mydło	Smegma vel Sapo
220	
Kołdra	Lodix
Korzeń	Radix
Gnóy	Stercus
Dąb	Quercus
Latarnia	Laterna
Karczma	Taberna
Brama	Porta
Kołacz	Torta
Ciało	Corpus
Wieprz	Porcus
230	
Błoto	Lutum
Slina	Sputum
Wrzód	Ulcus
Zagon	Sulcus
Dach	Tectum
Sieczka	Stramen fectum
Mól	Tinea
Pajęczyna	Aranea
Sklep	Fornix
Wrona	Cornix
240	
Garncarz	Figulus
Snop	Manipulus
Chmura	Nubilium
Chorągiew	Vexilium
Wschod słońca	Solaris Ortus
Ogrod	Hortus
Grad	Grando
Zawiasa	Cardo
Kielich	Calix
Wierzba	Salix
250	
Wiatr	Ventus
Dochod	Proventus
Lato	Ætas
Niepogoda	Tempestas

Korzec

Karzec Medimnus
Jesień Autumnus
Wieża Turris
Siekiera Sekuris
Żaba Rana
Wełna Lana

260

Sierć Pilus
Kołek Paxillus
Ręcznik Mantille
Dzwonnica Campanile
Żelazo Ferrum
Serwatka Lacserum
Szpiklerz Granarium
Piwnica Celarium
Len Linum
Wino Vinum

270

Mieysce Locus
Szafran Crocus
Córka Filia
Lipa Tilia
Złodziey Fur
Siarka Sulfur
Skora Pellis vel Cutis
Drąg Vectis
Szałwia Salvia
Deszcz Imber vel Pluvia

280

Motyka Ligo
Żyto Siligo
Trąba Tuba
Gołąb Columba
Jarzyna Olus
Zdrada Fraus vel Dolus
Kuśnierz Pellio
Rzeźnik Lanio
Oyczym Vitricus
Dworzanin Aulicus

290

Kaszel Tussis
Sznur ciesielski Amusis
Perła Unio vel gemma
Herb Stemma
Rak Cancer
Więzienie Carcer
Kapelusz Galerus
Taler Talerus
Lichwa Usura vel Fenus
Złoty Florenus

300

Namiot Tentorium
Ratusz Prætorium
Xiądz Sacerdos
Wiano Dos
Skrzynia Arca
Grzywna Marca
Kukiałka Bucella
Gumołka Turella
Chustka Strophium
Możdzierz Mortarium

310

Warzecha Trulla
Widelec Fuscinula
Zwierciadło Speculum
Potrawa Ferculum
Pochodnia Fax
Kaftan Thorax
Krzesiwo Igniarium
Skarb pospolity Ærarium
Śmierć Mors
Los Sors

320

Grod Castrum
Grabie Rastrum
Kufel Perculum
Szrobka Operculum
Rola Ager
Powietrze Aer
Piszczałka Fistula

Wisła

Wisła Vistula
Prawo Jus
Kadzidło Thus

330

Komin Caminus
Sąsiad Vicinus
Polewka Jusculum
Donica Capponculum
Powroz Funis
Ogorek Cucumis
Staynia Stabulum
Szubienica Furca vel Patibulum
Beczka Dolium
Listek Folium

340

Członek Membrum
Mozg Cerebrum
Jedwab Sericum
Przenica Triticum
Lilia Lilium
Proso Melium
Msza Missa
Xiężna Ducissa
Jabłko Pomum
Podatek Donum

350

Kura Galina
Miska Patina
Płaszcz Palium
Czosnek Alium
Cebula Cepe
Żłob Presepe
Staranie Cura
Pieczenia Assatura
Puchlina Hydrops
Murzyn Æthiops

360

Kogut Gallus
Bagnisko Pallus

Baba Vetula
Brzytwa Novacula
Kark Cervix
Kuropatwa Perdix
Drzwi Fores
Obyczaie Mores
Chłop Rusticus
Pępek Umbilicus

370

Błąd Error
Strach Terror
Pniak Truncus
Hak Uncus
Gardło Guttur
Synogarlica Turtur
Mnich Monachus
Żołądek Ventricus vel Stomachus
Rzecz Res
Noga Pes

380

Srebro Argentum
Zboże Frumentum
Szpisz Scepusium
Koszula Indusium
Okno Fenestra
Szkoła prawna Pælestra
Kozieł Caper
Dziki wieprz Aper
Gniew Ira
Obarzanek Spira

390

Woyna Bellum
Poiedynek Duellum
Łyszka Cochlear
Poduszka Pulvinar
Pieczęć Sigillum
Kropidło Aspergilum
Bursa i Cech Contubernium

Pościel	Lectisternium
Gruszka drzewo	Pirus
Papier	Papyrus
400	
Szkło	Vitrum
Saletra	Nitrum
Ogień	Ignis
Włos	Crinis
Knotu świecy	Elichnium
Kulbaka	Epiphium
Czwikła	Beta
Cwiertnia	Metreta
Pót	Sudor
Wstyd	Pudor
410	
Wiosna	Ver
Ubogi	Pauper
Berło	Sceptrum
Mary	Feretrum
Rożaniec	Rosarium
Kośnica	Oſsarium
Szkaplerz	Scalpulare
Mila	Miliare
Nić	Filum
Nic	Nihilum
420	
Piorun	Fulmen
Swiatło	Lumen
Zapowiedź	Bannum
Cyna	Stannum
Praczka	Lotrix
Kucharka	Coctrix
Krew	Sangvis
Paznogieć	Ungvis
Dzwon	Campana
Tydzień	Septimana
430	
Złotnik	Aurifex
Rzemieslnik	Artifex
Zdrowy	Sanus
Chrzan	Raphanus
Ornat	Casula
Prawidło	Regula
Młyn	Molendium
Pietruszka	Petrosolium
Mgła	Nebula
Bayka	Fabula
440	
Łąka	Pratum
Grzech	Peccatum
Łabędź	Cignus
Zastaw	Pignus
Bydło	Peccus
Zaiąc	Lepus
Rana	Vulnus
Pogrzeb	Funus
Haftka	Fibula
Spilka	Acicula
450	
Sieć	Retæ
Wieloryb	Cetæ
Mrowka	Formica
Rękawica	Manica
Orzeł	Aquila
Iskra	Scintila
Rzeka	Flumen v. Fluvius
Szczupak	Locius
Ryba	Piscis
Robak	Vermis
460	
Tarcica	Aſser
Wrobel	Paſser
Klasztor	Monasterium
Chrzcielnica	Babtisterium
Kropla	Gutta
Pstrąg	Trutta
Swięto	Festum
Areszt	Arestum
Zerdź	Pertica

Sałata	Luctuca
470	
Złoto	Aurum
Cukier	Saccarum
Ziarno	Granum
Zbór Luterski	Fanum
Serce	Cor
Nowina	Rumor
Łòy	Sevum
Jaie	Ovum
Piołun	Absinthium
Zapust	Carnisprivium
480	
Kareta	Carpentum
Podłoga	Pavimentum
Sosna	Pignus
Pielgrzym	Peregrinus
Flaki	Omasum
Wiśnie	Cerasum
Rynsztok	Canalis
Woźny	Ministerialis
Zgromadzenie	Congregatio
Pozew	Citatio
490	
Miara	Mensura
Przyprawa	Cunditura
Policzek	Colaphus
Drukarz	Typographus
Bieg	Cursus
Niedźwiedź	Ursus
Uczeń	Discipulus
Kor	Merulus
Lampa	Lampas
Dyament	Adamas
500	
Now	Novilunium
Pełnia	Plenilunium
Gwiazda	Nisum
Miasteczko	Oppidum
Lekarz	Medicus
Przyiaciel	Amicus
Żołnierz	Milis
Dziedzic	Hæres
Szpital	Hospitale
Pończocha	Tobiale
510	
Chustka	Linteum
Łaźnia	Balneum
Szyia	Colum
Piersi	Pectus
Zimno	Frigus
Okoń	Peros
Macocha	Noverca
Krzemień	Silex
Pluskwa	Cimex
520	
Ropa	Pus
Wilk	Lupus
Kolęda	Strena
Kopa	Sexagena
Pistolet	Scolonetum
Anyżek	Anisum vel Anethum
Swiat	Mundus
Grunt	Fundus
Dusza	Anima
Dziesięcina	Decima
530	
Pożywanie	Victus
Powiat	Districtus
Blacha	Lamna
Niewiasta	Mulier vel Fæmina
Zakład	Vadium
Staianie	Stadimu
Kleynot	Clenodimu
Stodoła	Holodium
Brog	Acervus
Zuchwały	Protervus

540

540

Rożo Erugo v. rubigo
Rosoł Salsugo
Łatwy Facilis
Kłotka Sera pensilis
Czerwony złoty Aureus Nummus
Dym Fumus
Bąk Tabanus
Ogrodnik Hortolanus
Praca Labor
Drzewo Arbor

550

Kwas Fermentum
Stado Armentum
Błonie Villagium
Zegar Horologium
Lud Populus
Kopiec Scopulus
Proch Pulvis
Miednica Pelvis
Kłos Spica
Sroka Pica

560

Bark Humerus
Liczba Numerus
Cło Tolonium
Wałek Cilindrus vel pistillum ligneum
Miech Follis
Pagorek Collis
Wał Vallum vel Vallus
Krzystał Christallus
Zima Hyems Bruma
Piana Spuma

570

Jagoda Uva
Szlaz Malva
Sąd Judicium
Powinność Officium
Switanie Diliculum
Mrok Crepusculum
Pal Palus
Kostka u nogi Talus
Kwiat Flos
Zwyczay Mos

580

Dłoń Palma
Oręż Arma
Mleko Lac
Sledź Hilac
łatka Macallum
Podnożek Scabellum
Kram Institutum
Dług Debitum
Miasto Urbs vel Civitas
Miłość Charitas

590

Wielkanoc Pascha
Sanie Tracha
Topor Ascia
Pieluszka Fascia
Gość Hospes
Czerstwy Sospes
Chmiel Lupulus
Wesz Pediculus
Ułomek Fragmentum
Zywioł Elementum

600

Pchła Pulex
Komor Culex
Garnek Olla
Dworek Curiolla
Koń Æquus
Slepy Cæcus
Kmieć Cmeto
Proszę Peto
Zamek Claustrum
Kolasa Plaustrum

610

Kupiec

Kupiec	Mercator
Grzesznik	Peccator
Organista	Organarius
Dzierżawca	Tenearius
Ptaszek	Avicula
Szocowica	Lenticula
Ogon	Cauda
Skowronek	Alauda
Wiatr południowy	Auster
620.	
Król	Rex
Prawo	Lex
Dzieło	Opus
Biskub	Episcopus
Szlachcie	Nobilis
Podobny	Similis
Naczynie	Vas
Opat	Abbas
Pan	Dominus
Woiewoda	Palatinus
630	
Prożba	Rogationes
Kasztelan	Castelanus
Zbawienie	Salus
Podskarbi albo skarbnik	Thesaurarius
Podkomorzy	Subcamerarius
Anioł	Angelus
Pułkownik	Colonellus
Prosty	Rectus
Woyciech	Adalbertus
Idzi	Ægidius
640.	
Hetman	Exercitum dux
Orzech	Nux
Podczaszy	Pociliator
Obozny	Casterorum Metator
Kaznodzieia	Concionator
Łowczy	Venator
Stolnik	Dapifer
Miecznik	Ensifer
Czesnik	Pincerna
Krynica	Cisterna
650	
Chorąży	Vexilifer
Podstoli	Subdapifer
Pisarz	Notarius
Komornik	Camerarius
Rozum	Intelectus
Strażnik	Excubiarum Præfectus
Krayczy	Incifordapum
Roy pszczoł	Eximen apum
Doskonały	Perfectus
Koniuszy	Stabuli Præfectus
660	
Starosta	Capitaneus
Rowiennik	Coætanus
Sędzia	Judex
Podsędek	Subjudex
Postępek	Profectus
Kuchmirz	Culinæ Præfectus
podarunek	Munus
Woyski	Tribunus
Słonina	Lardum
przedmieście	Suburbium
670	
Przeor	Prior
podprzeorzy	Supprior
Targowe	Foralia
Mostowe	Pontalia
pogłowne	Contributio Capitalis
Dymowe	Contributio Fumalis
	pobory

pobory	Contributio Agaria
Szelężne	Contributio Solidaria
Suknia	Vestis
Suknia długa	Vestis talaris
Czopowe	Contributio
Nauczyciel	Præceptor
Dozorca	Inspector
680	
Cień	Umbra
Cizba	Turba
Kosz	Copulus
Chrzesny Oyciec	Patrinus
prawda	Veritas
Szczerość	Sinceritas
Imię	Nomen
przezwisko	Cognomen
Zdrowie	Sanitas
potrzeba	Neceſsitas
690	
Smyczek	Plectrum
Kontryfał	Electrum
Kradzierz	Furtum
podatek	Tributum
Kołtun	Plica
Odrobina	Mica
Swiorzb	Scabies
Jodła	Abies
Zywność	Alimentum
peruga	Capilamentum
700	
Brew	Supercilium
Okulary	Conspicilium
Talerz	Quadra
Dzieża	Mactra
Korzec	Coretus
Sołtys	Scultetus
Oyczyzna	Patria
połeć	Succia
plaster	Emplastrum
Izba	Hipocaustrum
710	
Wieś	Pagus
Bug	Fagus
Komora	Camera
Jaszczorka	Vipera
Szczypce	Emonctorium
Złożenie	Regliratorium
Trzcina	Arundo
Jaskołka	Hirundo
Baranek	Agnus
720	
Wolność	Libertas
Ubostwo	Paupertas
Bicz	Flagellum
Swiderek	Terebellum
Trzoda	Grex
Sprzęt	Supellex
Zywioł	Elementum
przydatek	Additamentum
pantofle	Capellamentum
Spodnie	Caligæ
730	
Abecadło	Alphabetum
Brzezina	Buteletum
Strumień	Rivus
Więzień	Incarceratus vel Captivus
Pokuta	Pænitentia
Odpust	Indulgentia
pamięć	Memoria
pani	Domina vel Hera
Rządzik	Phalera
740	
porządek	Ordo
Wągiel	Carbo
Kara	Pæna
pieśń	Cantilena

Olbrzym

Olbrzym	Gigas
Kaczka	Anas
Białość	Albedo
Tłustość	Pingvedo
Sprawiedliwy	Justus
Smak	Gustus
750	
Styczeń	Januarius
Luty	Februarius
Marzec	Martius
Trzeci	Tertius
Kwiecień	Aprilis
Rok przestępny	Annus Bissextilis
prawo	Jus
May	Majus
Czerwiec	Junius
Lipiec	Julius
760	
Sierpień	Augustus
Ciasny	Angustus
Wrzesień	September
październik	October
Listopad	November
Grudzień	December
Dolina	Vallis
Rok przybyszowy	Annus Embolismalis
Opłatek	Pastilium
przysmak	Pulpetum
770	
Konopie	Canabis
Oset	Carduus
Slak	Lasna
Mięta	Menta
Szeląg	Solidus
Troiak	Septenarius
Taler bity	Talerus
Kotlarz	Chaldeator
Mydlarz	Smegmator
780	
Cyrulik	Pileator
Chawtarz	Fibularius
Czapnik	Pileator
Introligator	Compactor
Szklarz	Vitriarius
Węglarz	Carbonarius
Wełniarz	Lanarius
Krupnik	Poltarius
Ucieczka	Fuga
Woźnica	Auriga
790	
Czytelnik	Lector
Furman	Vector
Zmarszczka	Ruga
piiawka	Sanguifuga
Arkusz	Philura
Stworzenie	Creatura
Miedziany	Æneus
Łan roli	Laneus
Szabla	Framea
podkowa	Solia
800	
Węda	Hamus
Gałązka	Ramus
Wieś	Rus
Zuraw	Grus
pług	Legio
Kraina	Regio
Farba	Color
Zapach	Odor
Wdzięczność	Gratitudo
Żółw	Testudo
810	
Statek	Constantia
Cierpliwość	Patientia
Czystość	Castitas
pokora	Humilitas
prawdziwy	Verus
Szczery	Sincerus

Wiek

Wiek	Ætas
pobożność	Pietas
Cnota	Virtus
Członek	Artus
820	
Strzała	Sagita
Zawicie	Vitta
Nabożeństwo	Devotio
Umywanie	Lamo
płacz	Lactus
pożytek	Fructus
Rada	Consilium
Wygnanie	Exulium
Wieczny	Æternus
piekło	Infernus
830	
Zgoda	Concordia
Miłosierdzie	Misericordia
Wieczność	Æternitas
Nowina	Novitas
Umiejętność	Scientia
Sumnienie	Conscientia
Wina	Culpa
Dudek	Upupa
Uwaga	Confederatio
Uciecha	Recreatio
840	
pismo	Scriptura
Malowanie	Pictura
Winny	Reus
Ziomek	Conterraneus
Monstrancya	Monstrantorium
Miaysce modlitwy	Oratorium
Modlitwa	Oratio
przeprosiny	Deprecatio
Tłomacz	Interpres
Miedź	Æs

850	
Sadzawka	Piscina
Żywica	Resina
Kruk	Corvus
Krzywy	Tervus
Stuła	Stola
List	Epistola
Zwada	Lis
Szczur	Glis
Ray	Paradisus
Krogulec	Nisus
860	
poczta	Posta
Żiebro	Costa
Stolarz	Mensator
Rolnik	Arator
poddany	Subditus
Niewola	Servio
Klątwa	Excommunio
Wyrok	Abrenunciatio
przyiaciołka	Amica
Bukwica	Betonica
870	
Smigust	Xenium
Nadgroda	Præmium
porucznik	Cohorci Præfectus
Niedostatek	Defectus
Muł	Mulus
Kurczę	Pullus
Szafa	Armarium
Zwierzyniec	Vivarium
Siedmiogrodzka ziemia	Transylvania
Inflanty	Livonia
Ruś	Russia
prusy	Prussia
880	
Rusin	Ruthenus
prusak	Pruthenus

Krakow

Krakow Cracovia
Warszawa Varsovia
Pietrkow Petricovia
Jędrzeiow Andreiovia
Brzeście Brustia
Uście Ustia
Wolborz Volboria
Łucko Luceoria

890

Grudziąż Grandentum
Krolewiec Regiomon
Nowe miasto Korczyn Neocorcium
Lublin Lublinum
Wrocław Vrattslavia
Wrocławek Vradiena
Kamieniec Camenum
Opatowiec Opatovecum
Kalisz Califsium
Olkusz Hensifum

900

Toroń Torunium
Gdańsk Dant scum vel Gedanum
Siewierz Severia
Sandomierz Sandomiria
Lwow Leopolis
Miasto Stołeczne Metropolis
Włoska ziemia Italia
Francya Gallia
Czechy Boehemia
Węgry Hungaria

910

Podlasie Podlachia
Wołoska ziemia Valachia
Mazowsze Masovia
Zmudź Samogitia
Sprawiedliwość Justicia
Łaskawość Clementia
Miesiąc Mensis
Zniwo Melsis
Cel Scopus vel Meta
Miotła na Niebie Cometa

920

Poseł Nuntius vel Legatus
Woyt Advocatus
Dobry Bonus
Sen Somnus
Budynek Ædficium
Dobrodzieystwo Beneficium
Oczy Oculi
Cepy Trituli
Popioł Cinis
Koniec Finis

COLOQUIA OBVIA.

Bona dies *vel* bonum mane; *Dobry dzień*, Quomodo vales, *Jak się masz*, Dormivisti bene, *spałeś dobrze*, optime valeo

valeo, *mam się dobrze*, Favènte Deo be-
ne valeo, *Z łaski Boskiey mam się do-*
brze, vel non adeo, *nie bardzo dobrze*,
vel male valeo, *źle się mam*, vel in fir-
mo, *choruie*, vel sum debilis, *choruie*,
vel doleo capite, *głowa mnie boli*, vel
ad obsequia, *do usług*, optime dormivi,
spałem dobrze, non potui dormire, *nie*
mogłem spać, quo vadis, *gdzie idziesz*,
eo ad scholam, *ide do szkoły*, num qui
jam tempus est, *abo to iuż czas*, jam *iuż*,
vel iam primus pulsus auditus, *iuż pier-*
wszy raz dzwoniono. Scisne pensa, *a*
umiesz pensa scio, *umiem abo nie bardzo*
dobrze, non adeo bene, nescio *nie umiem*.
Cui studes, *czego się uczysz*, legere,
czytać, vel declinare, *deklinacyi*. quam
scholam frequentas, *do ktorey szkoły cho-*
dzisz, In infimam *do infimy*, habes ne bo-
num Inspectorem, vel Professorem, vel
Magistrum, *masz dobrego Inspectora, albo*
Professora, albo Magistra, *mam*, habeo,
vel non, *nie mam*, solet te percutere, *biie*
cie, solet & valde *biie i bardzo*, vel non
solet, *niebiie*, vale ergo cum Domino
Deo, *idź z Panem Bogiem*, Deo grá-
tias, *dziękuie*, servus humilimus, *sługa nay-*
niższy, unde venis, *zkąd idziesz*, domo
z domu, vel ex schola, *ze szkoły*, quo
vadis, *a dokąd idziesz*, domum, *do domu*,

Domi-

Dominus Parens, vel Domina Parens quomodo valet, *Pan Oyciec, i Pani Matka iak się ma*, bene ad obsequia suæ Dominationis, *dobrze do usług Wacpana*, vel non valde bene, *nie bardzo*, qui ipsi, *coż mu, albo coż iey.* infirmatur, *choruie*, vel turbatur, *turbuie się*, quare, *czemu*, nescio, *niewiem.* Est ne Pater Familias domi, *a iest Gospodarz w domu*, est, *iest*, vel nescio, *nie wiem*, vel non est, *nie masz go*, & ubi est, *a gdzie iest.* abiit, vel exiit, *odszedł, wyszedł*, vel abscessit, *odiechał*, quo, *dokąd*, nescio, *niewiem*, vel Cracoviam, *do Krakowa*, vel Varsoviam, *do Warszawy*, vel Posnaniam, *do Poznania*, vel Gedanum, *do Gdańska*, vel Toronium, *do Toronia*. non procul, *nie daleko*, vel Rus, *na Wieś*, vel ad Civitatem, *do Miasta*, vel ad Consanguineos, *do krewnych*, vel ad amicos, *do przyiaciół*, vel ad nundinas, *na Jarmak.* Habes scripturam, *masz pisanie*, habeo, *mam*, & ubi est, *a gdzie iest*, statim ostendam, *zaraz pokażę*, ecce est, *oto iest.* Comedisti jentaculum, *iadłeś śniadanie*, prandium, *obiad*, vel cænam, *wieczerzą*, comedi, *iadłem*, vel non comedi *nie iadłem*, vel accepi mihi ad scholam, *wziąłem sobie do szkoły.* Felicem noctem apprecor, *szczęśliwey nocy życzę.* Ego vicissim quietissimam, *ia także*

że nayspokoynieyszey, ad revidendum, *do szczęśliwego obaczenia.*

PROVERBIA

Wszystkim Uczniom do rożnych dyskursow służące.

BOG *pomocą temu bywa kto go na ratunek wzywa*

Deus invocatibus sepresto est.

Przed zaczęciem iakiey sprawy odday Bogu honor prawy.

Imprimis DEO supplica.

Bòg dla grzechow zagniewany prożbą bywa ubłagany.

Electitur iratus voce rogante DEUS.

Kto rano wstaie, temu Pan Bòg daie.

Mane surgenti dat DEUS cuncta bona.

Kto niema umieiętności niech się uczy przypilności.

Discat qui nescit nam sic sapientia crescit.

Jest to cnota nad cnotami trzymać ięzyk za zębami.

Eximia est virtus præstare silentia rebus.

Pańska łaska na pstrym koniu ieździ.

Gratia magnatum nescit habere statum.

Kto naukę miewa ubogiem nie bywa.

Artem qui sequitur raro pauper reperitur.

Ucz

Ucz się z małości umieiętności.

Disce bonas artem, tenero quas tempora tractus.

Gdy życie twoie cnotliwe, niedbay na mowy złośliwe.

Cum recte vivis, non curas verba malorum.

Jeźli postradasz wszystkiego, broń sławy honoru twego.

Omnia si perdas famam servare memento

Cokolwiek czynisz patrz końca.

Quid quid agis prudenter agas & respice finem.

Czyń dobrze zażycia twego doydziesz spoczynku wiecznego.

Fac bene dum vivis, post mortem vivere sivis.

Godziny się niewracaią iako woda upływaią.

Et fugiunt horæ, more fluentis aquæ.

Nie urodzi sowa sokoła tylko iako i sama.

Non procul a proprio stipite poma cadunt

Niegodzien ten nic dobrego ktory nieucierpiał złego.

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.

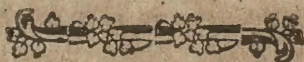
Niemiła iest taka praca za ktorą nie bywa płaca.

Est labor ingratus quem præmia nulla sequentur.

Człowiek

Człowiek tak a Pan Bog inak.
Homo proponit; DEUS disponit.
Nie Masz w świecie nic gorszego nad człowieka niewdzięcznego.
Ingrato homine nil peius terra fovet.
Na złe pytanie żadne odpowiedanie.
Inutilis questio solvitur silentio.
Każdy tam ciągnie, gdzie się ulągnie.
Mititur in Patriam, quisque redire suam.
Komu pieniędzy przybywa, o więcey staranie miewa.
Crescit amor nummi, quantum ipsa præmia crescit.
Kto nie słucha Rodzicow, ten słucha katowskich biczow.
Audi carnificem, spernes audire Parentes.
Nie wszyscy Swięci bywaią, co Kościoły nawiedzaią.
Non omnes Sancti, qui calcant limina Templi.
Jedna iaskołka nie przynosi wiosny.
Una hirundo non facit ver.
Jako tu Rodzice swoie, tak się uczą dziatki twoie.
Quæ fecetsi Parentibus eadem a liberis expecta.

Znaki

Znaki Artymetyczne albo Liczba.

1.	2.	3.	4.	5,	6.	7.
I.	II.	III,	IV.	V.	VI.	VII.

8.	9.	10.	11.	12.	13.
VIII.	IX,	X.	XI.	XII.	XIII.

14.	15.	16.	17.	18.
XIV.	XV.	XVI.	XVII.	XVIII.
19.	20.	21	22.	23.
XIX.	XX.	XXI.	XXII.	XXIII.
24.	25.	26.	27.	28,
XXIV.	XXV.	XXVI.	XXVII.	XXVIII,
29.	30.	31.	32.	33.
XXIX.	XXX.	XXXI,	XXXII,	XXXIII.

34.	35.	36.	37.
XXXIV.	XXXV.	XXXVI.	XXXVII.

38.	39,	40.	50.	60.
XXXVIII.	XXXIX.	XL.	L.	LX.
70.	80,	90,	100.	200.
LXX.	LXXX,	XC.	C.	CC.

300.	400.	500.	600.	700.	800.
CCC,	CCCC;	D.	DC.	DCC.	DCCC.

900.	1000.
DCCCC.	M,

KO-

K O L Ę D A

Dla małych Dziatek.

ROszczką Duch Swięty dziateczki bié radzi.
Rószczka bynaymniey zdrowiu nie zawadzi.
Roszczka popędza rozumu do głowy,
 Uczy paciorka i broni złey mowy.
Roszczka Rodzicom posłusznemi czyni,
 Kozły wypędza a uczy łaciny.
Roszczka choć bije, niepołamie kości,
 Dziatki hamuie od wszelakiey złości.
Roszczką gdy dziecię będzie Matka siekła,
 Wybawi pewnie duszę iego z piekła.
Roszka naucza, iak zarabiać chleba.
 Roszczka prowadzi dziateczki do Nieba.
Roszczka wszelakich Cnot bywa Mistrzyni,
 Roszczka i ze złych Dziatek dobre czyni.
Matka gdy Roszczki na dziecię żałuie,
 Na szyię powroz pewnie mu gotuie.
Błogosław Boże Mistrza i te Matki,
 Ktore wścinaią Roszczką małe dziatki.
Błogosław Boże i takowe lasy,
 Gdzie Roszczki rosną w iak naydłuższe czasy.
Na młodych dobra Roszczka brzozowa,
 Na starych korbacz albo wić dębowa.

S. W[illegible]eforto Króleſtwem Ziemskim dla Chryſtusa gardzaca, Modl ſię z
S. Wilgeforto w wierze nieuſtraszona,
S. Wilgeforto Miłośnico Krzyża Chryſtusowego,
S. Wilgeforto prawdziwie naśladuią Chryſtusa,
S. Wilgeforto Męki Chryſtusowe Towarzyszko,
S. Wilgeforto na Krzyżu dla Chr ſtusa przybita,
S. Wilgeforto ludzi utrapionych ied na pociecho,
S. Wilgeforto w naiazdach szatańsk obrono naypewnieysza,
S. Wilgeforto od pokus cielesnych w bawicielko,
S. Wilgeforto w upadku podporo n mocnieysza,

Przez zasługi S. Wilgeforty, Ciebie proſiemy, Wysłuchay nas Panie.
Od wszego złego, Wybaw nas Panie.
Od gniewu, zazdrości i wszelkiey złey woli, Wybaw nas Panie.
Od ſideł szatańskich,
Od ciężkiego utrapienia,
Od pożądliwości ciała,
Od wyrzeczenia ſię Wiary Swiętey,
Od potępienia wiecznego, Wybaw nas P.

[illegible] bez [illegible]ney
szey Pompy do swoiego Grobu
Oycowskiego było złożone. Jak-
bym życzył, żeby to dawne przy-
słowie: *Rzecz [illegible]*
[illegible] swoy wysilenia
ły od dobrego skutku, y nas od prze-
sądu, zabobonności, y próżney am-
bicyi odwiodło.

Jednakże uskarżania się tak
wielu podeszłych Gospodarzów,
narzekania niektórych utrapio-
nych Wdów nad kosztownością
pogrzebów, są dowodem, iż z[illegible]
pełnie wielu w tym postrzegło
[illegible]